

A GEOPOLITIKAI UNIVERZUM TÖRÉKENYSÉGE

K O S Z T U R A N D R Á S

A világrend átalakulóban van, a küszöbön álló világrendszerátalakítást pedig olyan fogalmak terjedése kíséri, mint a multipolaritás, az új hidegháború vagy a globális Dél felemelkedése. Bár pontosan nem lehet megjósolni, hogyan is fog felépülni a most kibontakozó új világrend, az elmúlt évek eseményei és a már tartóssá váló tendenciák alapján annak néhány strukturális vonása és alapproblémája felrajzolható.

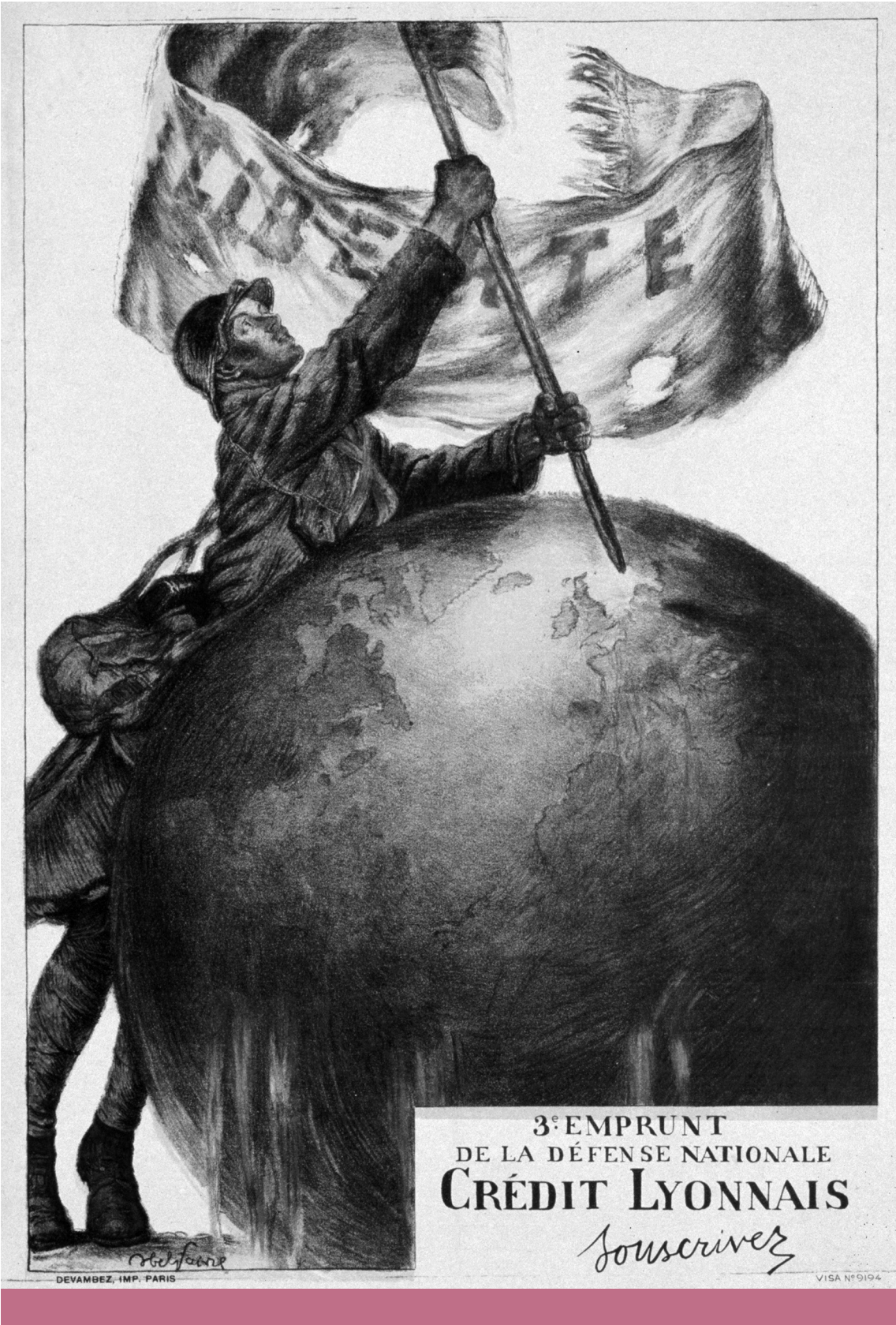
UNIVERZUM VAGY PLURIVERZUM?

Carl Schmitt szerint a *politikai* világa *pluriverzum*, s nem *univerzum*.¹ Saját kontextusába helyezve ezzel a kijelentéssel egyet is érthetünk. A politikai világ valóban nem alkothat sohasem egyetlen entitást, ahogyan azt egyes utópisztikus elképzelések előrevetítik, hiszen abban az esetben megszűnne politikai (azaz konfliktusos) lenni. Bár Schmitt barát–ellenség felosztása, mint minden politikai alapja, talán túlzóan letisztult, a politikai világa mindig feltételez valamilyen megkülönböztetést, elválasztást.

Ennek ellenére nem indokolatlan az univerzum fogalom használata sem. Ugyan a világ továbbra sem alkot politikai értelemben vett egységet – bár az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) mint egy náciellenes *katonai* tömb örököse végső soron erre tart igényt –, tehát politikai törésvonalak továbbra is vannak, azonban a globális politikai élet szereplői elméletileg és gyakorlatilag is ugyanazon a játéktéren versengenek egymással. A globális kereskedelmi és kulturális összefonódások, valamint a bolygó összezsugorodása a kommunikációs hálózatok fejlődése által ahhoz vezetett, hogy minden politikai aktor cselekedetei megtervezésekor kénytelen számolni legalábbis a jelentősebb globális és regionális szereplők álláspontjával és érdekeivel. Az orosz–ukrán, az azeri–örmény és az izraeli–palesztin konfliktus is egyértelműen bizonyítja ezt. A világnak az ilyen értelemben vett univerzum jellege nem új fejlemény, hanem annak az ötszázéves geopolitikai globalizációnak az eredménye, amely a Nyugat által végrehajtott nagy földrajzi felfedezésektől kezdve lezajlott. Ez az univerzum jelleg egészen addig fennáll majd, ameddig a világ távoli pontjainak a jelenlegi összekapcsoltsága is, tehát ameddig *bármelyik* országnak szándéka vagy lehetősége lesz globális politikát folytatni.²

1 Carl SCHMITT: *A politikai fogalma* [1932] = Uő.: *A politikai fogalma. Válogatott politika- és államelméleti tanulmányok*. szerk. és ford. Cs. Kiss Lajos, Osiris–Pallas Stúdió–Attraktor, Bp. 2002. 36–39.

2 Vö. L. Samo BURJA: *The First World Government*. *Palladium Magazine*, 2024. március 1. <<https://www.palladiummag.com/2024/03/01/the-first-world-government/>>.

Globális megoldás –
I. világháborús francia
propagandaplakát
(Library of Congress)

Ma azonban egy másik értelemben is univerzumnak tekinthető a geopolitika világa. A hidegháború vége óta nemcsak globális politikai keretekről, de globális politikai tartalomról is beszélhetünk. A világ legtöbb országának vezetői között legalábbis formális konszenzus áll fenn bizonyos, az egész emberiséget érintő kérdésekben (egészségügyi kihívások, klímaváltozás, terrorizmus elleni küzdelem), amelyek olykor-olykor gyakorlati lépésekben is meg-

nyilvánulnak (nemzetközi egyezmények, szankciók, világszerte hasonló cselekvési programok). Nemcsak a *globalista*, de a *globális* politikai elit is egy nyelvet beszél, amelynek szókészletét egy pragmatikus transzhumanizmusnak vagy pragmatikus progresszivizmusnak nevezhető világnézeti irányvonal határozza meg. Ennek lényegét röviden az „emberiség életminőségének technikai vívmányok útján történő javítására irányuló törekvés” definícióval foglalhatjuk össze, és a tulajdonképpeni transzhumanizmus – tehát az emberi mint olyan meghaladását célzó eszme – minimalista koncepciójának tekinthető. Ez a pragmatikus transzhumanizmus összekapcsolódik a szintén globális elitkonszenzus által megtámasztott monopolkapitalizmussal mint domináns gazdaság-szervezési formával.

Az ezekkel kapcsolatos konszenzust *de facto* és *de iure* is csupán néhány ország nem osztja a világon, de még ők is kénytelenek kisebb-nagyobb mértékben alkalmazkodni hozzá. Politikailag az ENSZ és segédintézményei, pénzügyi-gazdasági szempontból pedig a Kereskedelmi Világszervezet (WTO), a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap (IMF) jelentik ennek az univerzális politikának a formális, a davosi Világgazdasági Fórum és hasonló egyeztetések pedig az informális oldalát, valódi szövedékét azonban a nemzetközi nem-kormányzati szervezetek (NGO-k) és globális vállalatok bonyolult összefonódása jelenti.

A pragmatikus transzhumanizmus alapvetően nyugati eredetű, nézeteit azonban a felemelkedő országok is magukévá tették, és közben részben saját képükre is formálták, legalábbis a társadalmi elitek szintjén. Így a globális Dél részéről felmerült, a fent említettekhez hasonló kezdeményezések (például a BRICS Új Fejlesztési Bankja) jelenleg nem ezzel a politikai agendával szemben, hanem azon belül kínálnak alternatívát, és maguk is sok szalon integrálódtak az eredeti struktúrákba. A Kína által kínált „egységes emberi sorsközösség” ugyanúgy egy globálisan összekapcsolt fogyasztói társadalom képét vetíti elénk (bár hangsúlyeltolódásokkal), mint az „amerikai álm” néhány évtizeddel korábban. A kihívók tehát ma ugyanazon rendszer jobb változatát állítják szembe a fennálló renddel, és nem egy radikálisan eltérő rendet, ahogyan az például a hidegháború éveiben volt (bár az ENSZ mint formális keret akkor is fennállt, a két szuperhatalom radikálisan eltérő társadalmi és gazdasági berendezkedést kínált).

egyelőre a mostani világrenden belül kínálnak alternatívát

SZAKÍTÓPRÓBA

A fentieket leegyszerűsítve elmondhatjuk: az Egyesült Államok vezette globális rend helyett ma Kína alakítaná ki a saját globális rendjét, tanulva a Washington által elkövetett hibákból, javított változatban valósítva meg a kereskedelem és gazdasági kapcsolatok által összetartott, jórészt békében és jólétben élő emberiség elképzelését. A hegemon uralmának megdöntése, a *világrendszerváltás* azonban hosszú és nem teljesen zökkenőmentes folyamat.³ Minél inkább kiegyenlítődnek a két vezető hatalom erőviszonyai, annál inkább nő a kockázata annak, hogy gravitációs erejük ketté – vagy akár még több részre – szakítja a geopolitikai univerzumot.

Ismét egy egyszerűsítéssel élve, ma három országcsoporthat láthatunk kirajzolódni a világ térképén. 1) Az egyiket az Egyesült Államok és szövetségesei jelentik, akik egy új hidegháborúban állnak Oroszországgal, valamint egy sor másik, kisebb-nagyobb állammal (Belarusz, Irán, Koreai NDK, Mianmar, Szíria, Venezuela). 2) Utóbbiak közös vonása, hogy a nyugati szankciók sokasága sújtja őket, és éppen erre alapozva az elmúlt két évben Moszkva igyekszik maga köré gyűjteni őket. Ez az országcsoporthat képviseli a nyílt ellenállást az Egyesült Államok hegemoniájának maradékával szemben szerte a világon, és így, bár erejük összeadva sem közelíti meg a „kollektív Nyugatét”, és a közeljő-

3 Lásd bővebben: Békés Márton: A világrendszerváltás. *Kommentár*, 2022/4.

vőben sem várható, hogy saját maguk javára váltsák le a fennálló világrendet, mégis a jelenleg zajló folyamatok egyik legfontosabb mozgatórugóiként funkcionálnak. A masszív gazdasági erőt képviselő Nyugat és a vele szemben álló, soványkább, de messze nem jelentéktelen szankcionáltak tömbje mellett pedig 3) ott van a globális Dél és Kína, amelyek egyre nagyobb helyet követelnek maguknak a globális döntéshozatalban, és jelenleg tartják alapvető semlegességüket, nem köteleződve el egyik fentebbi oldal mellett sem. Ezen országcsoport legkiemelkedőbb országai Kína mellett Brazília, a Dél-afrikai Köztársaság, India, Indonézia, Pakisztán, Szaúd-Arábia és Törökország, de mögöttük-mellettük már figyelni kell az Egyesült Arab Emírségekre, Egyiptomra, Kazahsztánra, Mexikóra, Nigériára, Vietnamba és még sok olyan országra, amelyek a nyugati beidegződések szerint legfeljebb a „futottak még” kategóriában voltak említésre érdemesek. Kína szerepe annyiban különleges ebben a felosztásban,

a világrend alakulása szempontjából

Kína szerepe döntő

hogy egyszerre kíván a globális Dél államainak szócsöveként és védnökeként fellépni (ebben elsősorban Indiával és Lula visszatérése óta Brazíliával versenyezve), miközben maga is szoros kapcsolatot alakított ki Oroszországgal és annak régi-új baráti társaságával, emellett pedig a kínai–amerikai politikai viszony is fagyosnak és hidegháborús incidensekkel tűzdeltnek tekinthető, a szoros gazdasági kapcsolatok ellenére.

Ennek megfelelően a világrend alakulása szempontjából a döntő kérdés az lehet, milyen irányban mozog tovább Kína ebben a rendszerben, mert annak komoly következményei lesznek a többiekre nézve. Abban az esetben, ha – akár Peking konfrontatív politikai irányvonalra váltása miatt, akár azért, mert az USA és szatellitjei kiterjesztik a szankciós háborút a kelet-ázsiai óriásra is – Kína a teljesen a Moszkva vezette táborhoz sorolna, egy új bipoláris rend kialakulását láthatnánk. Ezúttal azonban a „keleti blokk” az előző hidegháború számára legkedvezőbb pillanatához képest is előnyösebb helyzetből váгна neki a szembenállásnak (hiszen Kína vélhetően magával hozna jó néhány kisebb-nagyobb országot ebbe a tömbbe, és számos ingadozó ország döntése is végérvényessé válhatna). Ha azonban Kína meg tudja őrizni a jelenlegi kiegyensúlyozó szerepét, akkor lehetősége nyílhat éles konfrontáció nélkül átvenni az Egyesült Államok szerepét, és hozzálátni „az emberiség egységes sorsközösségének” megvalósításához.

NYUGATI KILÁTÁSTALANSÁG

Persze kétséges, hogy a Nyugat, pontosabban annak egyetlen kiemelkedő hatalma, az Egyesült Államok könnyen átadná vezető pozícióját és beletörődne a hegemonváltásba. Bár tény, hogy a fokozatos, konfrontáció nélküli átmenet egyben biztosítaná, hogy Washington „kisebbik testvérként” saját politikai, gazdasági és kulturális berendezkedését megtartva továbbra is a világrend fontos szereplője maradhasson – ahhoz hasonló pozícióban, de talán tágabb belső hatáskörrel, mint amelyet az USA szánt Berlinnek, Tokiónak, Moszkvának és Pekingnek 1991 után –, a még meglévő világelsőség óhatatlanul is az ellenállás szándékát erősíti az amerikai elitekben.

Ez az ellenállás azonban egyre kilátástalanabbnak tűnik, sőt mondhatni a Nyugat már a stratégiai vereség küszöbére került. Az elmúlt évek konfliktusainak összeadódó hatása – akár gyengítették, akár erősítették egymást ezek a konfliktusok – végső soron ugyanis az amerikai pozíciókat kezdte ki világszerte. Az ukrajnai háború, azon belül is elsősorban a tűzérési lőszer hiánya és a nyugati fegyverek terhelhetőségének alacsony foka leleplezte a rettegett „katonai–ipari komplexum” elkényelmesedését, az Oroszországgal szembeni szankciók kudarca pedig rámutatott arra, hogy a Nyugat ma már a gazdaság területén is szó szerint megkerülhető – amennyiben pedig mégsem, úgy ő maga is rászorul a „Többiekre” annyira, hogy mégis engedni kényszerüljön.

Húsz évvel ezelőtt az Egyesült Államok és koalíciója ok nélkül is lerohanta Irakot, ma viszont az ukrajnai és izraeli/vörös-tengeri események után egyre

Hegemonia – A 260 ember által hordozott „világ legnagyobb zászlaját” megtestesítő amerikai lobogó felvonultatása Washingtonban, 1932 (*Library of Congress*)

világosabbá válik, hogy Kína támogatása nélkül a „világcsendőri” szerepét már képtelen betölteni. Tulajdonképpen a 22-es csapdája esete áll fenn: amennyiben Washington beleáll az érdekszféráját érintő konfliktusokba (márpedig, ha globális hegemonként tekint magára, minden konfliktus az érdekszférájában történik), azok rövid idő alatt maga alá temetik, hiszen már nem elég erős azok megnyugtató vagy legalább annak tűnő rendezéséhez; ha viszont nem veszi fel a kesztyűt, úgy maga ismeri el lemondását a globális hegemoniáról, és önként engedi át a terepet egyes területeken más hatalmak számára. Az USA visszahúzódása egyes területeken pedig precedenst szolgáltatna mindazok számára, akik a hatalmi viszonyok átrendeződésében érdekeltek.

A Nyugat geopolitikai kilátásait tovább rontja, hogy mind a hagyományos energiahordozók, mind az ún. zöld átálláshoz és erőltetett digitalizációhoz szükséges nyersanyagok (ritkaföldfémek) jelentős része olyan országok ellenőrzése alatt áll, amelyek aktuálisan vagy potenciálisan a vetélytársainak számítanak. De meghatározó lesz az a verseny is, amelyet a mesterséges intelligencia (MI) – vagy legalábbis az annak nevezett programok – területén folytatnak majd nem csupán a világ nagyvállalatai, de az egymással rivalizáló hatalmak is. Bár az amerikai cégek fölénye, legalábbis a globális nyilvánosság által használatba vett nyelvi modellek terén, jelenleg még megvan, Kína természetesen ezen a területen is öles léptekkel halad előre – igaz, egyes vélemények szerint még jórészt az amerikai technológiára építve.⁴ De más játékosok is felbukkanhatnak,

4 <<https://www.nytimes.com/2024/02/21/technology/china-united-states-artificial-intelligence.html>>

Világcsendőr –
Theodore Roosevelt
külpolitikájának szatirikus
ábrázolása a Puck
magazinban, 1905
(Library of Congress)

hiszen Vlagyimir Putyin szavai alapján Oroszországban is érzékelik az MI-technológiában rejlő lehetőségeket és veszélyeket, de nemrég kiderült, hogy Szaúd-Arábia is jelentős befektetésekre készül a szférában. Ebből a szempontból is fontos Tajvan kérdése, amely a nemzetközi chipgyártás központjaként talán még nagyobb jelentőséggel bír, mint geostratégiai fekvését tekintve. Nem véletlen, hogy idén márciusban a Biden-adminisztráció támogatások és kölcsönök formájában összesen 20 milliárd dollárt irányzott elő az Intel nevű

számítástechnikai óriás számára az amerikai *chip*gyártás fokozására,⁵ ami akár a kelet-ázsiai szigetről való lemondás első jeleként is értelmezhető lehet. Ennek kapcsán elgondolkodtató Samo Burja szlovén származású amerikai politológus felvetése, miszerint a Kínai Kommunista Párt alkalomadtán szívesen

⁵ <<https://www.reuters.com/technology/intel-clinches-nearly-20-blm-awards-biden-boost-us-chip-output-2024-03-20/>>

beleegyezne a tajvani TSMC és az amerikai NVIDIA egyesítésébe egy kínai–amerikai konzorcium keretein belül Tajvanért cserébe, ami természetesen megkérdőjelezhetetlen globális monopolhelyzetbe kerülne.⁶ Egy ilyen konzorcium létrehozása persze egyet jelentene annak beismerésével, hogy a kínai fejlődési modell sikeresebb vagy legalábbis egyenrangú az amerikaival, és így a hegemon pozícióról való lemondással. Arról nem beszélve, hogy egy ilyen alku lehetősége csak addig áll fenn – már ha egyáltalán fennáll –, ameddig az Egyesült Államok rendelkezik technológiai fölényvel, márpedig ez ma már korántsem általános és egyértelmű.

Bár az Egyesült Államok helyzete nyersanyagforrásai és ipara szempontjából (is) jóval előnyösebb az Európai Uniónál, és leírni még éppúgy tévedés lenne, mint továbbra is úgy tenni, mintha a '90-es évekhez hasonló hegemon helyzetben lenne, Washingtonnak a geostratégiai kihívások mellett más problémákkal is szembe kell néznie. A globalista és sajátosan amerikai szempontok ellentmondásai, a gerontokrácia uralma és a politikai vezetés színvonalának visszaesése, az egyre fokozódó belső gazdasági, társadalmi és politikai kihívások (az iszonyatos méretű államadósságtól az ún. faji kérdésen át a kétpártrendszer repedezéséig) mind előrevetítik egy nagyszabású reform szükségességét, amelyet akár *amerikai peresztrojka*ként is leírhatunk.⁷

Európára ezek a problémák annyiban kevésbé vonatkoznak, hogy jelenleg vezetői nem kényszerülnek arra és általában nem is igénylik azt, hogy önálló, saját országaik érdekei mentén születő döntéseket hozzanak. Amennyiben azonban az amerikai folyamatok nagyobb fokú elzárkózási politikához vezet-

nek Washington részéről, úgy az európai országok politikai mozgástere – ezért aztán feladataik és felelősségük nagysága is – növekedni fog. Először az idei amerikai választások hozhatnak – a feltételes mód erősen indokolt – ilyen irányú változást, amely felvetheti az európaiak előtt annak dilemmáját, hogy az átalakuló világba többé-kevésbé önálló aktorként vagy pusztán iránymutató nagyhatalmat váltva kívánnak belépni.

Előbbi feladat az idő előrehaladásával egyre nehezebb lehet, hiszen az elmúlt évek szankciópolitikája immár egyre több nyugati elemző szerint is láblövessel ért fel Európa számára. A Bloomberg egyenesen arról írt, hogy Németország napjai ipari nagyhatalomként meg vannak számlálva. Ezzel – és az energetikai kapcsolatok megszakításával – pedig Washington azon félelme is a múlté lehet, miszerint egy napon az orosz nyersanyagok és az európai technológia egyesülésével jöhet létre a hegemoniájának véget vető kontinentális szuperszövetség. Igaz, nem kevésbé aggasztó az a kilátás sem Washington számára, ha az orosz nyersanyagok az egyre élenjáróbb kínai technológiával találhatnak egymásra, ahogyan az az elmúlt években alakulni látszik.

EGYENSÚLY ÉS MULTIPOLARITÁS

Egy másik felemelkedő hatalom melletti elköteleződés az európai országok részéről egyszerűnek tűnhet, valójában azonban nem biztos, hogy az lenne. Ugyanis jelenleg nem lehetünk biztosak abban, hogy a „rég”i hegemont egy új váltja majd fel, és az Egyesült Államok helyett valóban Kína alakít majd ki egypólusú világrendet. Ebben nem csupán a kínai gondolkodásnak a nyugati-tól alapvetően eltérő hagyományai játszhatnak szerepet,⁸ hanem az is, hogy jelenleg nem várható olyan váratlan és jelentős súlyponteltolódás, mint az 1980-as és '90-es évek fordulóján. Bár a nyugati blokk keleti blokkhoz hasonló gyors felbomlása nem zárható ki, még ez sem vezetne olyan világrendszer kialakulásához, amelyben *egyetlen* potens szereplő marad a porondon.

⁶ „The Universe Wants Us to Take Her Clothes Off” with Grimes. *Palladium Magazine*, 2023. december 8. <<https://www.palladiummag.com/2023/12/08/the-universe-wants-us-to-take-her-clothes-off-with-grimes/>>

⁷ Vö.: Kosztur András: Amerikai peresztrojka. *Kommentár*, 2022/4.

⁸ Lásd bővebben: HORVÁTH Levente: *A kínai geopolitikai gondolkodás. „Egy övezet, egy út” kínai szemszögből*. Pallas Athéné, Bp. 2022.

hegemóniaellenes kontinentális szuperszövetség

Fentebb utaltunk a globális Dél felemelkedésére, és arra, hogy ezen meglehetősen sokszínű országcsoporthoz csöveként Kína mellett más hatalmak (India, Brazília, Dél-afrikai Köztársaság) is igyekeznek fellépni. Ezek és persze a jelentősebb muszlim országok, felemelkedő regionális középhatalmak (Indonézia, Irán, Pakisztán, Szaúd-Arábia) is helyet követelnek maguknak a globális döntéshozatalnál. Így egyetlen vezető világhatalom fővárosa – és az egyre elavultabbá váló struktúrájú ENSZ – helyett a nagyobb nemzetközi ügyekben a G20-csoport vagy akár a BRICS-csoport csúcstalálkozóit lehetnek a meghatározók, más kérdésekben pedig kisebb, regionális formátumok is szóba jöhetnek

Párosan szép –

A Nyugattal szemben álló orosz–kínai szövetség ábrázolása az utóbbiak pártján álló satirikus rajzon (X)

(az első időkben azonban várhatóan mindenképp Kína lesz a *primus inter pares*). Az elmúlt években már láthattuk ennek előjeleit többek között a szíriai békefolyamat és az iráni-szaúdi összebékülés kapcsán, illetve azon törekvésekben, amelyek a globális Dél bevonásán fáradoznak az ukrajnai konfliktus rendezésébe. Ezek a mechanizmusok ma még gyerekcipőben járnak, a Nyugat súlyának csökkenése mindenki más javára azonban már megfigyelhető tendenciává vált a nemzetközi viták rendezésében.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy az elkövetkező világrend a béke, egyetértés és igazságosság világa lesz. Sőt, a béke – akár erőszakkal, akár egyensúllyal biztosítják – éppenséggel megszilárdíthat bizonyos vélt vagy valós igazságtalanságokat (nem véletlen, hogy most, az átmeneti időszakban igyekeznek mindenki rendezni a számára fontos kérdéseket), a változó erőviszonyok pedig, ahogy mindig, újabb átrendeződéshez s ezáltal újabb konfliktusokhoz vezethetnek. A 2020-as évek hátralévő részének és vélhetően még a 2030-as évek stabilitásának a szempontjából is néhány hármass viszonyrendszer lehet döntő, amelyeket *egyensúlyi háromszögeknek* is nevezhetünk.

Globális szinten a közeljövőben is az amerikai–oros–kínai viszonyrendszer marad meghatározó, az eurázsiai kontinensen az orosz–indiai–kínai hármásra kell figyelni, a Közel-Keleten pedig a szaúdi–iráni–török háromszög a legfontosabb. Belátható időn belül egy kínai–indiai–indonéz vagy kínai–amerikai–indonéz hármassal is számolhatunk Délkelet-Ázsia vagy a Csendes-óceán térségében. Ezeknek a háromszögeknek a lényegi jellemzője, hogy egyensúlyi állapot akkor áll fenn bennük, ha nem alakul ki stabil kötés két résztvevő között a harmadik ellen. Oroszország és Kína közeledése éppen ezért jelent veszélyt a geopolitikai univerzum egységére nézve. Az egyensúly

nagytereken alapuló multipolaritás

megbomlása természetesen kihat az „alacsonyabb” és „magasabb” szintek (regionális → kontinentális → globális) stabilitására is. Az Egyesült Államok megpróbálhatja szembefordítani Pekinggel és Moszkvával az oroszokkal hagyományosan jó kapcsolatot ápoló, de Kínával rivalizáló Indiát, míg a dél-kelet-ázsiai térségben a felemelkedő

Indonézia – és persze más térségbeli országok – kisebb-nagyobb területi és gazdasági vitáit próbálhatja kihasználni. Ugyanakkor ezekben a kapcsolatokban az amerikaiak már nem hegemon hatalomként, hanem egy sokszereplős versengés egyik aktoraként vennének részt. Ugyanígy a nagyobb hatalmak is belekeveredhetnek a kisebbek versengésébe, globális alakítva ezáltal a regionális konfliktusokat.

Ha sikerül elkerülni az Egyesült Államok visszahúzódásából és más hatalmak megerősödéséből fakadó ellentétek eszkalációját és egy világméretű konfliktus kirobbanását, abban az esetben – bár jó eséllyel egy esetleges világháború után is – az újonnan kibontakozó világrend a bécsi kongresszus Európájára hasonlíthat majd (tehát a jelenlegi hidegháborús tendenciák nem rendszeralkotó jellegűek; a felemelkedő hatalmak közötti nagyobb konfrontáció viszont a kongresszusi helyett a vesztfáliai rend irányába tolhatja el/vissza a viszonyokat). Az újonnan kialakult *status quo* alapját továbbra is a globális monopolkapitalizmus és a fentebb leírt pragmatikus transzhumanizmus jelenti majd, kiegészülve olyan fogalmakkal, mint a konnektivitás, a kulturális és politikai pluralizmus megőrzése (már amennyire ez a globalizáció keretei között egyáltalán lehetséges) vagy a multipolaritás, amelyek a nyugati liberális értékrendet és az amerikai egyeduralmat hivatottak felváltani.

Már most megfigyelhető, hogy a multipolaritás a hagyományos, regionális alapú szerveződésen túl az egyes tágabb földrajzi régiók határain átívelő kapcsolódásokat is lehetővé tesz majd. Előbbihez sorolhatjuk az olyan integrációs projekteket, mint az Eurázsiai Unió, a Mercosur vagy a növekvő ambíciójú Afrikai Unió. Utóbbiak alatt olyan összekapcsolódásokat értünk, amelyek lehetnek részben vagy egészen hierarchikus jellegűek (mint például Oroszország védnökösködése a szankcionált államok felett vagy az Egyesült Államok vezető szerepe egyre szűkülő és szétszórott szövetségesei körében), vagy többé-kevésbé egyenrangúak (ilyen lehet a brit–török partnerség vagy az OPEC+ csoportban domináns orosz–szaúdi–emirátusi trió), állandók vagy alkalmi jellegűek.

ULTRAIMPERIALIZMUS?

A fentiekhez a pontosság kedvéért szükséges egy további kiegészítést fűzni, ugyanis a nemzetközi politika ma már nem csupán államközi politika. Mint arról korábban már írtunk, az államok szintje mellett létezik egy másik, globális hálózati szint is, amely nem csupán a NGO-k, alapítványok és ilyen-olyan érdekérvényesítő szervezetek hálózatát jelenti, de – sőt, elsősorban – globális óriásvállalatok és globális ellátási láncok bonyolult és szövevényes hálózatát.

A hálózatot semmiképpen sem hierarchikusan zárt, egyetlen központhoz kötődő szervezetként, hanem több, gyakran egymással is rivalizáló kisebb-nagyobb csomóponttal rendelkező komplex globális rendszerként, hálózatok hálózataként kell érteni. Ténylegesen behálózza a bolygót, olykor párhuzamosan, máskor ellentétesen, néha pedig összefonódva vagy éppen egyenesen szemben haladva az államokkal. Államok és hálózat(ok) nem állnak szilárd, hierarchikusan rendezett viszonyban, a nemzetközi kapcsolatok látszólag egymásnak ellentmondó tulajdonságai és jelenségei pedig – mondhatni a részecskefizika komplementaritáselvéhez (részecske–hullám kettősség) hasonlóan – kiegészítik egymást. Ennek a hálózatnak a célja vagy legalábbis érdeke – ami a szovjet kísérlet 1991-es bukása után elérhető közelségbe került – annak megvalósítása, amelyet Karl Kautsky még az I. világháború éveiben *ultraimperializmus*ként vagy az *imperialisták szent szövetsége*ként írt le.⁹ Ennek lényege a versengő kapitalista hatalmak közötti békés kooperáció megvalósítása, egyrészt a végzetes összeütközés elkerülése, másrészt pedig az ezen hatalmak elitjeit érintő közös problémák kezelése – és így végső soron persze a fennálló társadalmi berendezkedés megőrzése – érdekében. A kezelendő problémák és kihívások (amelyek igen gyakran üzleti és politikai lehetőségekkel is járnak) közé sorolhatók a növekvő vagyoni egyenlőtlenségek és abból fakadó társadalmi elégedetlenségek, az éghajlati problémák és az azokat érintő aggodalmak, a mesterséges intelligencia, a járványok, a globalizálódó lokális konfliktusok, a „túlnépesedés” és az azt várhatóan követő demográfiai összeomlás stb. A hálózat a „szent szövetség” létrehozását az aktuálisan domináns szuperhatalomtól várja: az elmúlt harminc évben ez természetesen az Egyesült Államok volt, ma viszont már egyre láthatóbbá válik az a tendencia, hogy a globális nagytőke új reménységévé a kommunista párt által irányított Kína válik (a petrodollár ezen „szent szövetség” egyik potenciális alapköve volt, a szaúdi vezetés júannal való kokettálása és oroszokkal történő kartellezése pedig az új idők egyik jele).

Azonban – ahogyan arra egyébként a Kautskyval vitázó Lenin is rámutatott,¹⁰ de a realista iskola bármelyik képviselője is alátámasztaná – az erőviszonyok természetszerűen mindig bekövetkező eltolódása az ideig-óráig elsimított versengések kiújulásához vezet. Persze elképzelhető egy, a kínai hegemoniák korához (Kr. e. 7. század) hasonló korszak, amikor a nemzetközi rendszer alapvetően változatlan marad, csupán a vezető szerep vándorol egyik hatalomtól a másikhoz, a rendszer hosszú távú törékenysége így is fennállna. Ezt a törékenységet éppen a hálózat alapvetően decentralizált jellege erősítheti, amelynek megszüntetése egyben a hálózati szint felszámolását is jelentené. Így a közeljövőben az államközi kapcsolatok és erőviszonyok vizsgálatának létjogosultsága a hálózati tendenciák globalizációval együtt járó erősödése mellett is fennmarad majd. ■

V. I. Lenin: *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka* (1917)

9 Karl KAUTSKY: *Ultra-imperialism* [1914] <<https://www.marxists.org/archive/kautsky/1914/09/ultra-imp.htm>>

10 Vlagyimir Iljics LENIN: *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka* [1917] ford. nélk., Kossuth, Bp. 1967.